

**BIOLOGICKÁ
DETERMINACE OSOBNOSTI**

TEMPERAMENT

PSYCHOLOGIE
OSOBNOSTI

BIOLOGIE

RŮZNÉ VĚDECKÉ PŘÍSTUPY K JEDNÉ REALITĚ

PSYCHOLOGIE

Temperament

Celá skupina vlastností temperamentových kvalit, které jsou na sobě relativně nezávislé.

Celkové citové ladění osobnosti, převládající nálada, vitalita.

Určuje způsob citové i volní vzrušivosti, aktivity a reaktivity (celkový styl prožívání a jednání, který ale souvisí s emočním aspektem os.).

Mají biologický základ a jsou málo ovlivnitelné výchovou, a do velké míry nepodléhají volní kontrole – *spontánnost projevů*.

Týká se **formy** prožívání, nikoliv jeho obsahu.

2 odlišná teoretická stanoviska

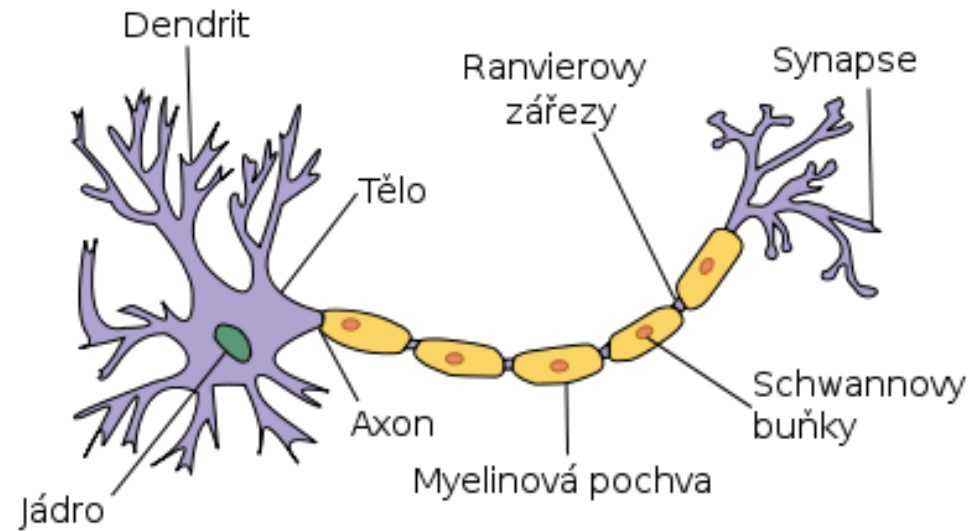
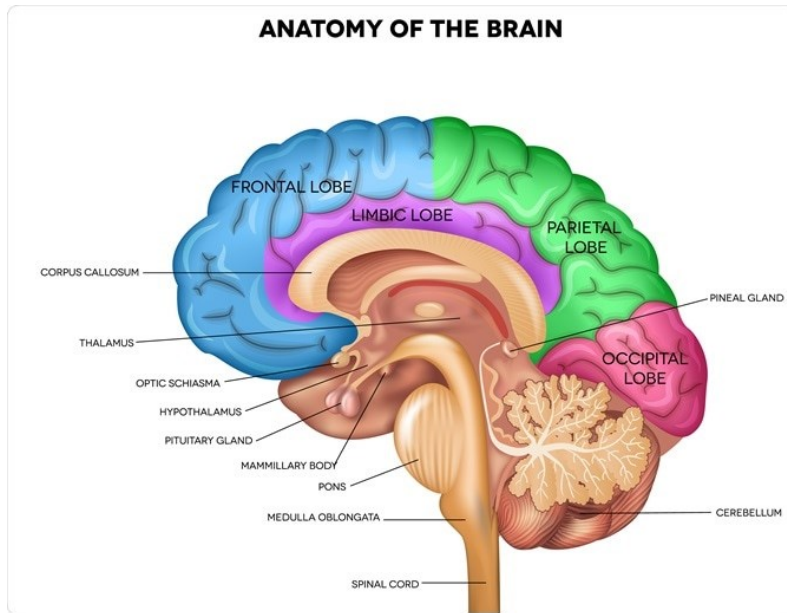
- Emocionální charakteristiky osobnosti
- Formální či stylistické aspekty chování jako celku

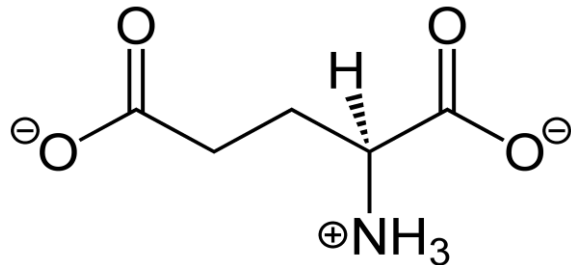
Anatomie a fyziologie mozku

Specializace mozkových hemisfér

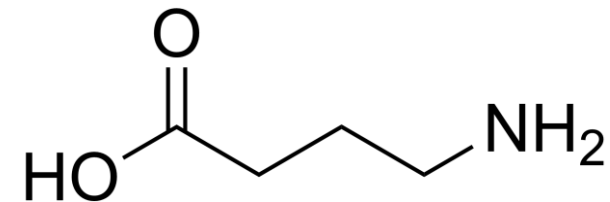
Chemicky působící látky – neurotransmitery, hormony

Excitace: glutamát

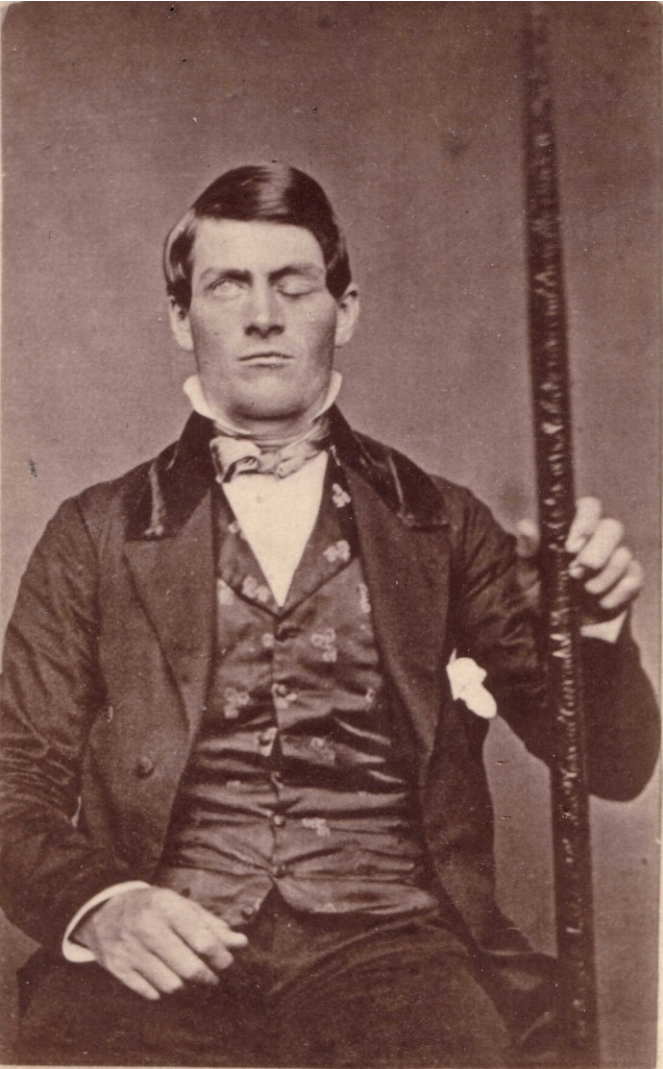

Inhibice: GABA

Mozek a osobnost – Phineas Gage

- Phineas Gage – mladý stavební dělník, který roku 1848 přežil nehodu, kdy mu pěchovací tyč proletěla **orbitofrontálním kortexem**
- Intelekt zůstal intaktní, ale změnila se mu osobnost – z rozvážného, spolehlivého společenského člověka se stal náladovým, agresivním, nespolečenským (**sociální kognice, inhibice**), impulzivním a nespolehlivým (**plánování**).
- Rozsah a přesný popis jeho změn je věcí sporu, nicméně jde o první kazuistiku popisující změnu osobnosti na základě neurologického traumatu
- Prvním, kdo popsal Gageovu kazuistiku byl jeho ošetřující lékař J. M. Harlow
- Gage byl poté živým exponátem v muzeu P. T. Barnuma, umřel ve 36 letech následkem epileptického šoku (následek nehody)

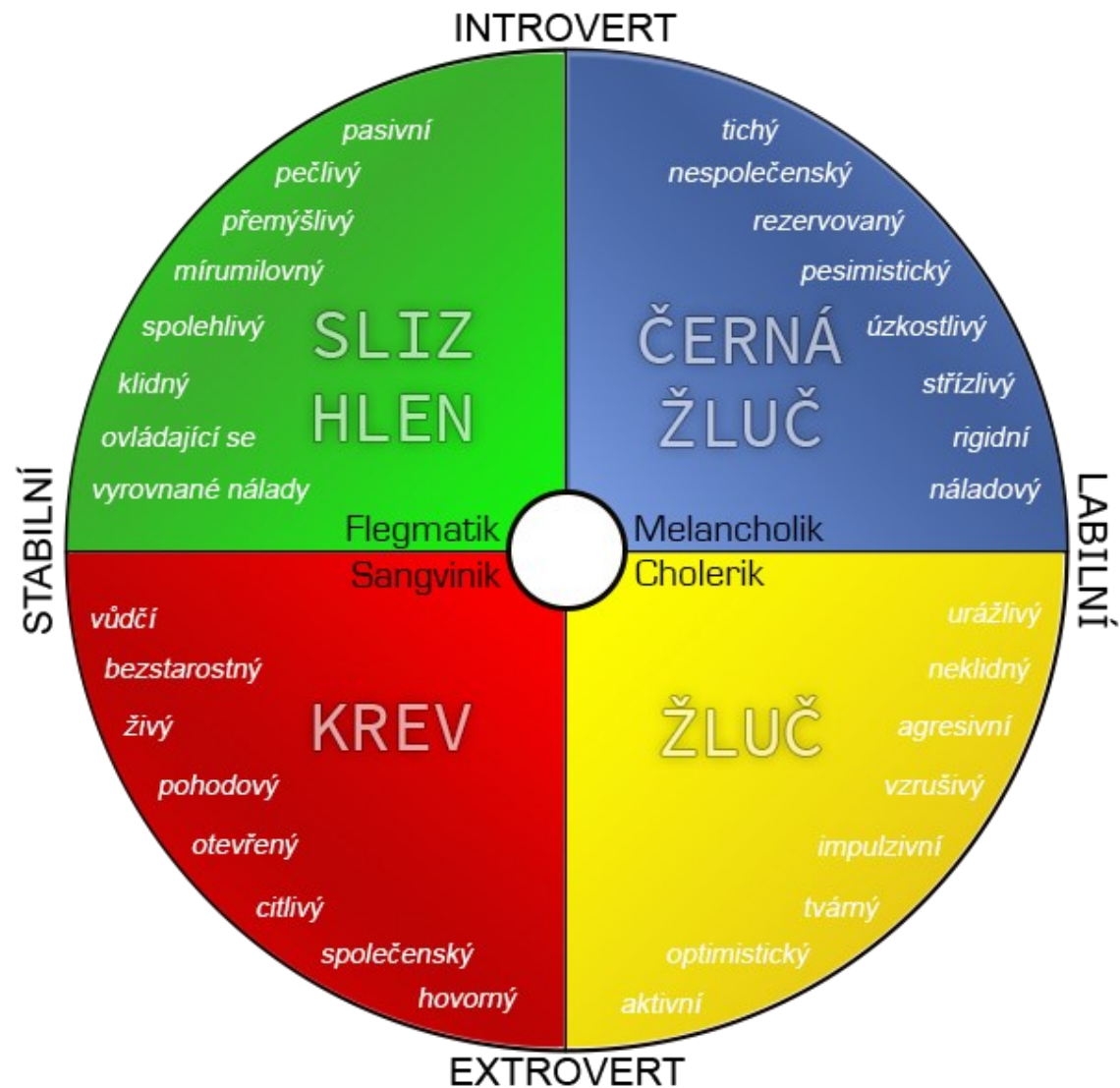

Antická šťávová teorie

Autorství se připisuje Hippokratovi (o 200 let později ji propagoval Galén, s jehož jménem se to dodnes nejvíce spojuje)

Temperare = mísit,
směšovat, ladit

Psychická osobitost je dána poměrem tělesných šťáv = 4 hlavní typy povah, podle toho, která tekutina v těle převládá.

Zdraví je výsledkem správné rovnováhy 4 tělesných tekutin „humorů“, které odpovídají čtyřem elementům.

Morfologicky založená teorie temperamentu

ERNST KRETCHMER (1921)

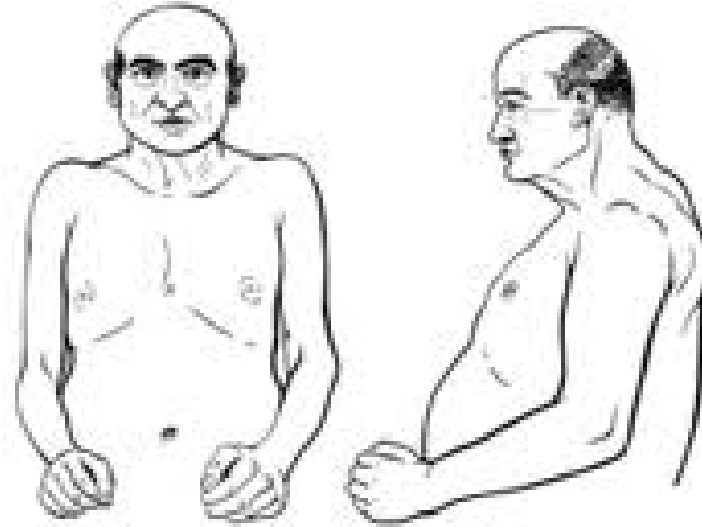
„temp. vlastnosti a nejdůležitější psychické poruchy souvisí se stavbou těla“

Stavba těla	Temperament
Pyknik	Cyklotymní
Leptosom	Schizotymní
Atletik	Viskozní

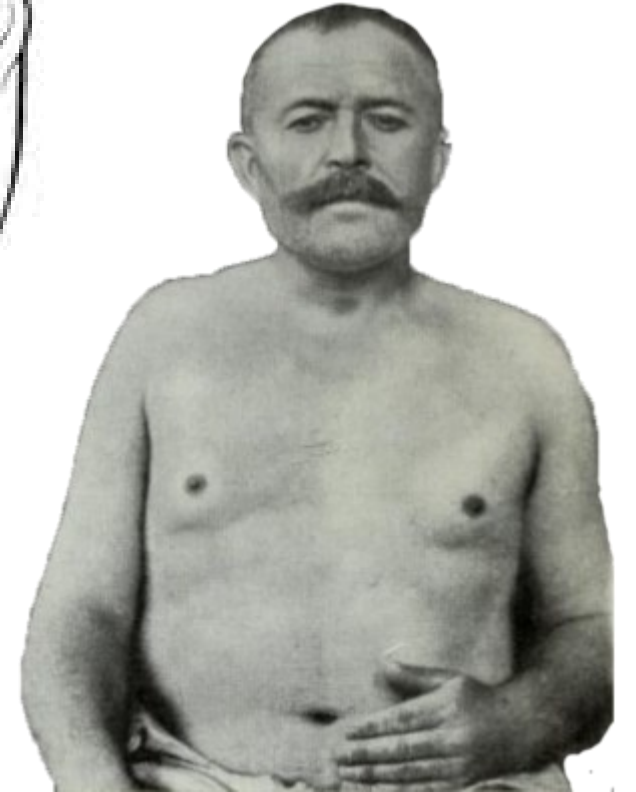
Cyklotym

- Zaoblená postava, kratší končetiny
- Střídání protikladných, veselých a smutných nálad
- Střídání vzrušení a klidu
- Společenská přizpůsobivost a bezprostřednost

Zesílení rysů – cykloidní osobnost (hraniční) – patologie cyklofrenie (afektivní psychóza, mánie a deprese, nyní bipolární afektivní porucha)

PIKNIK

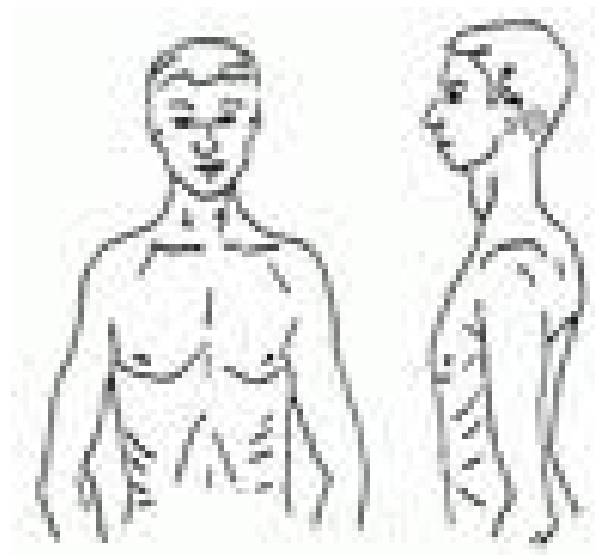

Schizotym

- Útlá postava, vysoký
- Protiklady dráždivosti a tuposti
- Protiklady přecitlivělosti a chladu
- Společenská uzavřenost, bezvýrazný povrch (navenek) a uvnitř bohatý vnitřní život

Schizotym – schizoid – schizofrenik (porucha, rozštěp v myšlenkovém a citovém kontaktu s realitou a stažením se do svého vnitřního světa)

LEPTOSOM

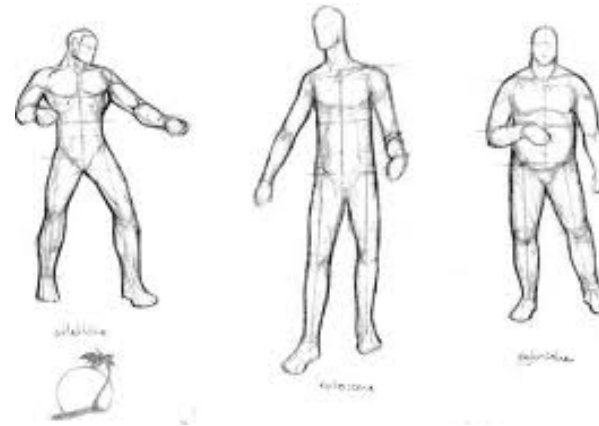

Viskózní

- Silný vývoj svalstva a kostry, robustní postava, málo tuku
- Výbušnost a netečnost s pomalostí, důkladnost, houževnatost
- Záchvaty s poruchou vědomí nebo strnulost
- Nejméně přesně popsán, často opomíjen

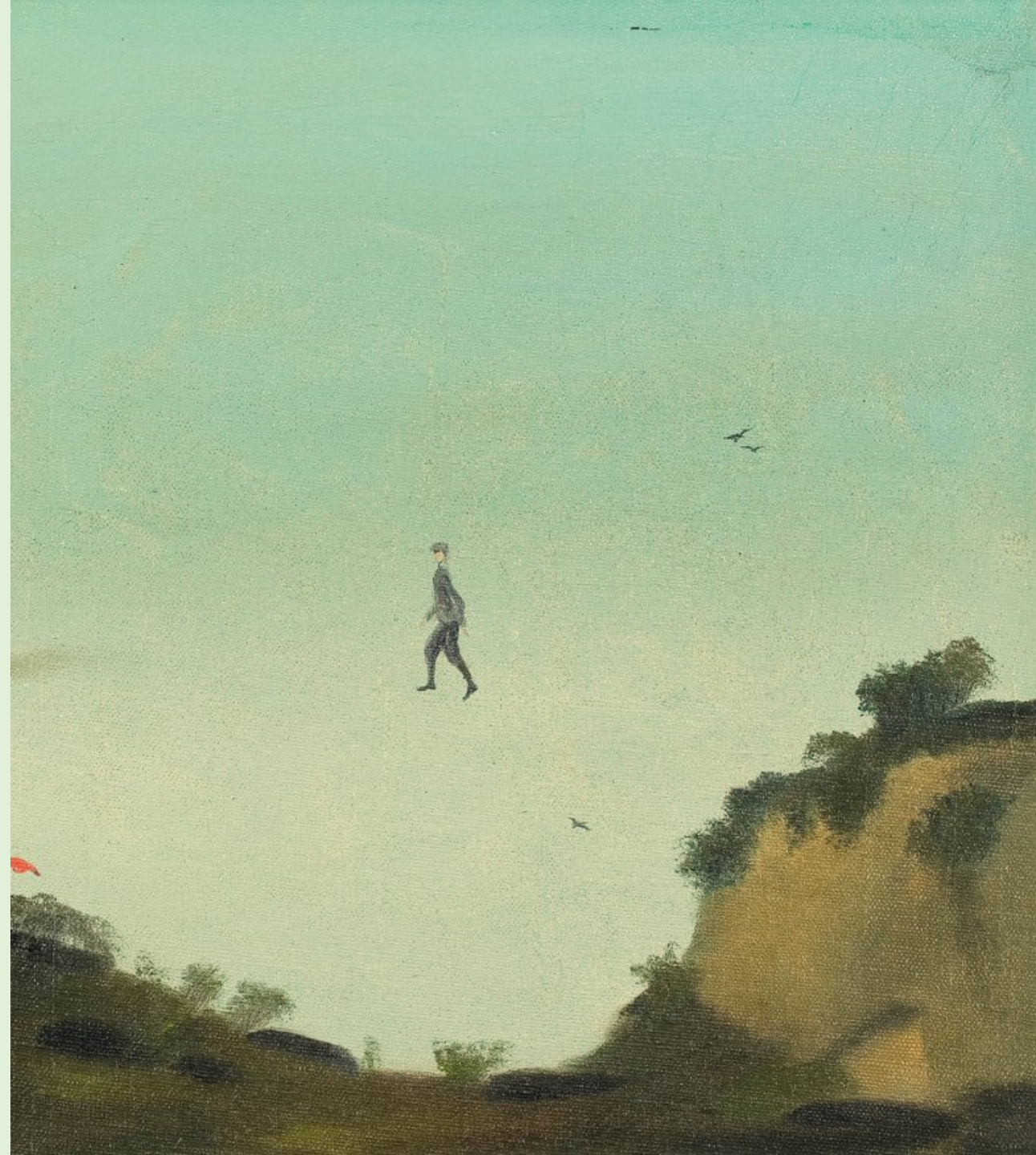
Porucha - epilepsie

ATLETIK

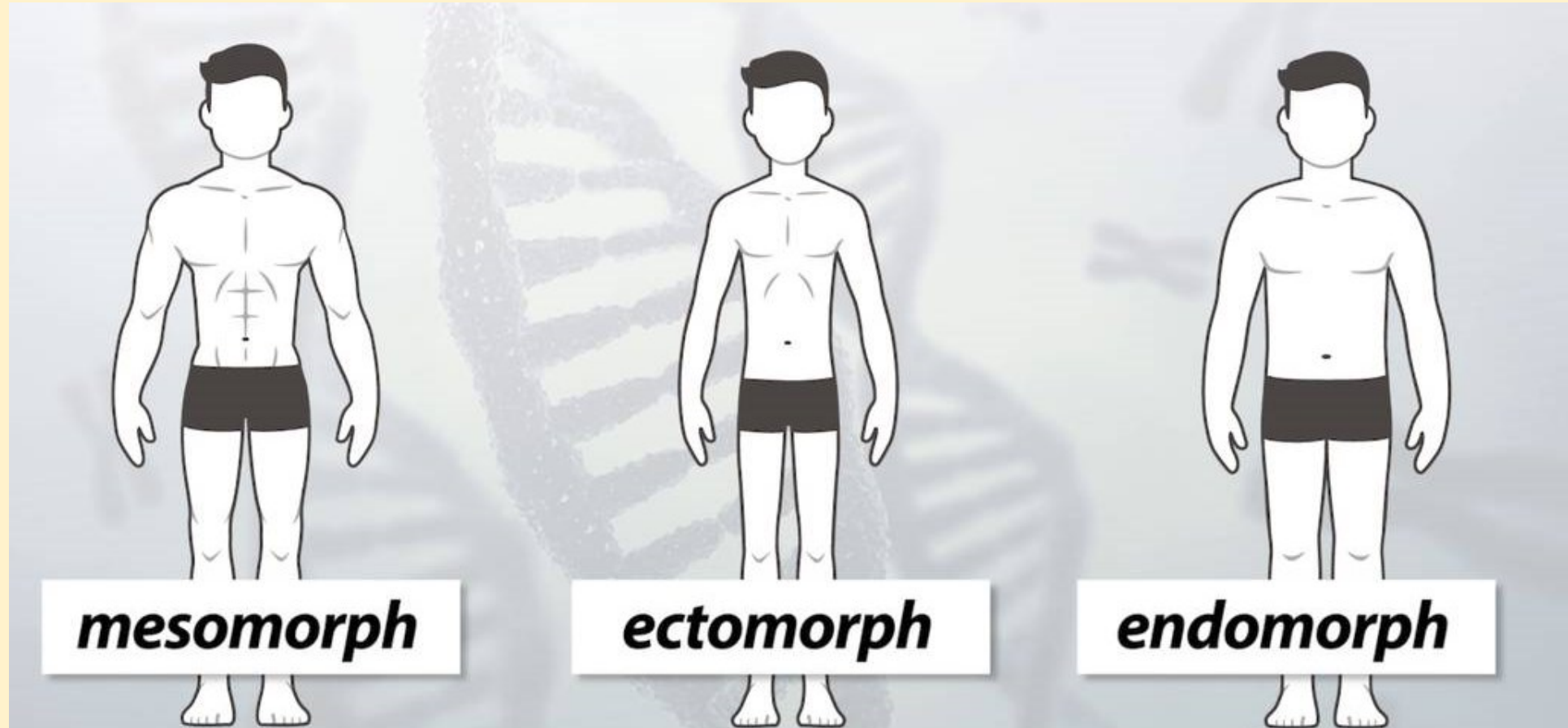

Temperamentové zvláštnosti jsou v pozadí toho, jakým způsobem se projeví speciální nadání člověka:

- básník
 - cyklotym – realista, humorista
 - schizotym – patetik, romantik, formalista
- badatel
 - cyklotym – názorný, popisující empirik
 - schizotym – exaktní logik, systematik, metafyzik
- vůdce
 - cyklotym – odvážný hazardér, organizátor, rozumný zprostředkovatel
 - schizotym – idealista, despota a fanatik, chladný, vypočítavý

William Sheldon (1899 – 1977)

ENDOMORF – zaoblený, měkký a tučný

MEZOMORF – tvrdý, hranatý, s velkými kostmi a svaly

EKTOMORF – vysoký, hubený, s velkou lebkou

mesomorph

ectomorph

endomorph

ENDOMORF – zaoblený, měkký

MEZOMORF – tvrdý, hranatý, s velkými kostmi a svaly

EKTOMORF – vysoký, hubený, s velkou lebkou

William Sheldon (1899 – 1977)

Viscerotonie (endomorf)

- uvolněné držení těla a pohyby, záliba v komfortu, pomalé reagování, miluje jídlo, je rád ve společnosti druhých, pocity blaha z vaření

Somatotonie (mesomorf)

- sebejisté držení těla a pohyby, záliba v dobrodružství, energičnost, miluje tělesná cvičení, chce dominovat a usiluje o moc, miluje riziko

Cerebrotonie (ektomorf)

- napjaté držení těla a pohyby, sklon k nadměrným fyziologickým odezvám, urychlená reagence, miluje soukromí, duševní kontrola, nejistota, emocionální uzavřenost

Alexander Thomas a Stella Chess

Výzkum – populace dětí (70. léta 20. st.)

TEMPERAMENT = STYL CHOVÁNÍ

Zkoumali individuální projevy chování, rozdíly u novorozenců a dětí

9 temperamentových kategorií:

- Úroveň aktivity
- Pravidelnost biologických funkcí (spánek/bdění, apod.)
- Pozitivní/negativní reakce na nové situace a osoby
- Snadná nebo obtížná adaptabilita na změny
- Podnětový práh
- Převažující nálada
- Intenzita exprese nálady
- Odklonitelnost pozornosti
- Rozsah pozornosti

Pro optimální vývoj osobnosti je tedy třeba od ranného věku přihlížet ke komplementaritě temperamentu a výchovných podnětů

GOODNESS OF FIT

Vývoj je výsledkem INTERAKCE mezi temperamentem, ostatním rysy Os. a specifickými rysy prostředí.

2/3 dětí vykazují charakteristický temperament už záhy v dětství. Temperament často zůstal nezměněn (sledovali je do rané dospělosti) – pokud nedošlo k závažným událostem.

3 typy temperamentu

Vyrovnaný pozitivní emoční ladění
snadno si zvyká
pravidelný biorytmus

Obtížný záporné citové ladění
vysoká intenzita reakcí na podněty
nepravidelný rytmus, nepřizpůsobivost

Pasivní nízká úroveň aktivity
sklon k pravidelnosti
mírně mrzuté ladění, bez výkyvů

Jerome Kagan (1989)

TEMPERAMENT = vrozené vzorce chování a biologických funkcí organismu, které se projevují od narození a projevují se různě v závislosti na osobní zkušenosti člověka.

Rozdíly v temperamentu se odvozují od **fyziologické** báze (podnětový práh limbického systému)

Typ temperamentu odvodil z iniciálních dětských reakcí na neznámé podněty a separaci od matky

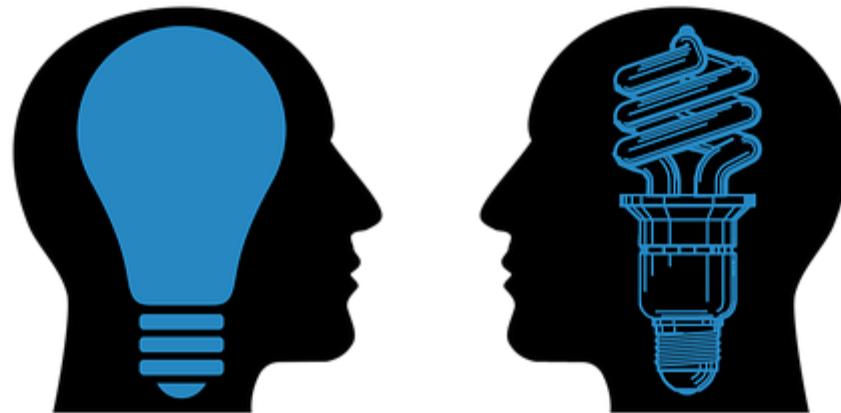
Inhibovaný/plachost/introverze

Neinhibovaný/sociabilita/extraverze

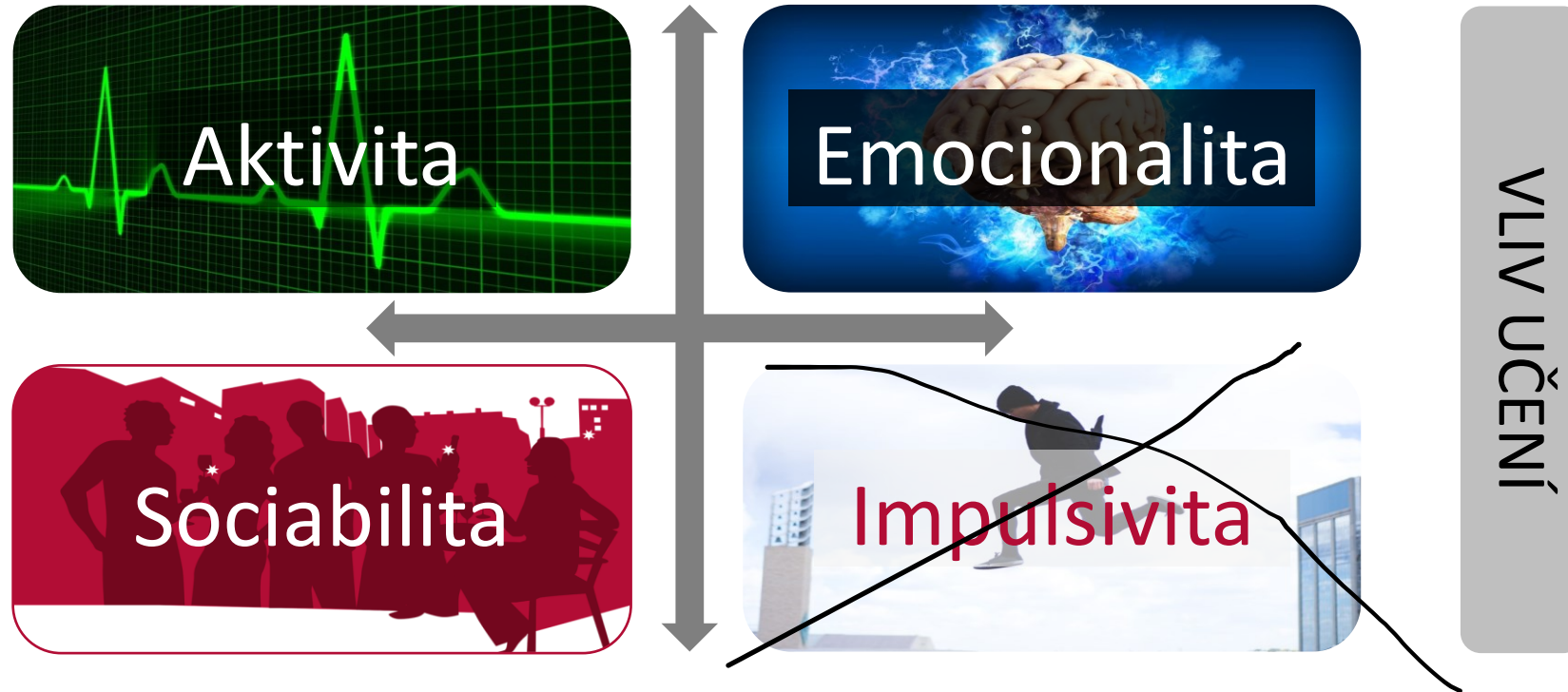
A. H. Buss, R. Plomin (**EAS teorie, 1975, 1991**)

Existují vrozené dispozice, ale ty jsou ovlivňovány prostředím a naopak toto prostředí ovlivňuje (např. aktivní člověk hledá výzvy – ty posilují jeho aktivitu) **TEMPERAMENT JE DYNAMICKÝ** (nikoliv jednoznačně daný).

Utváření temperamentu je dáno i povahou posílení.

EAS teorie

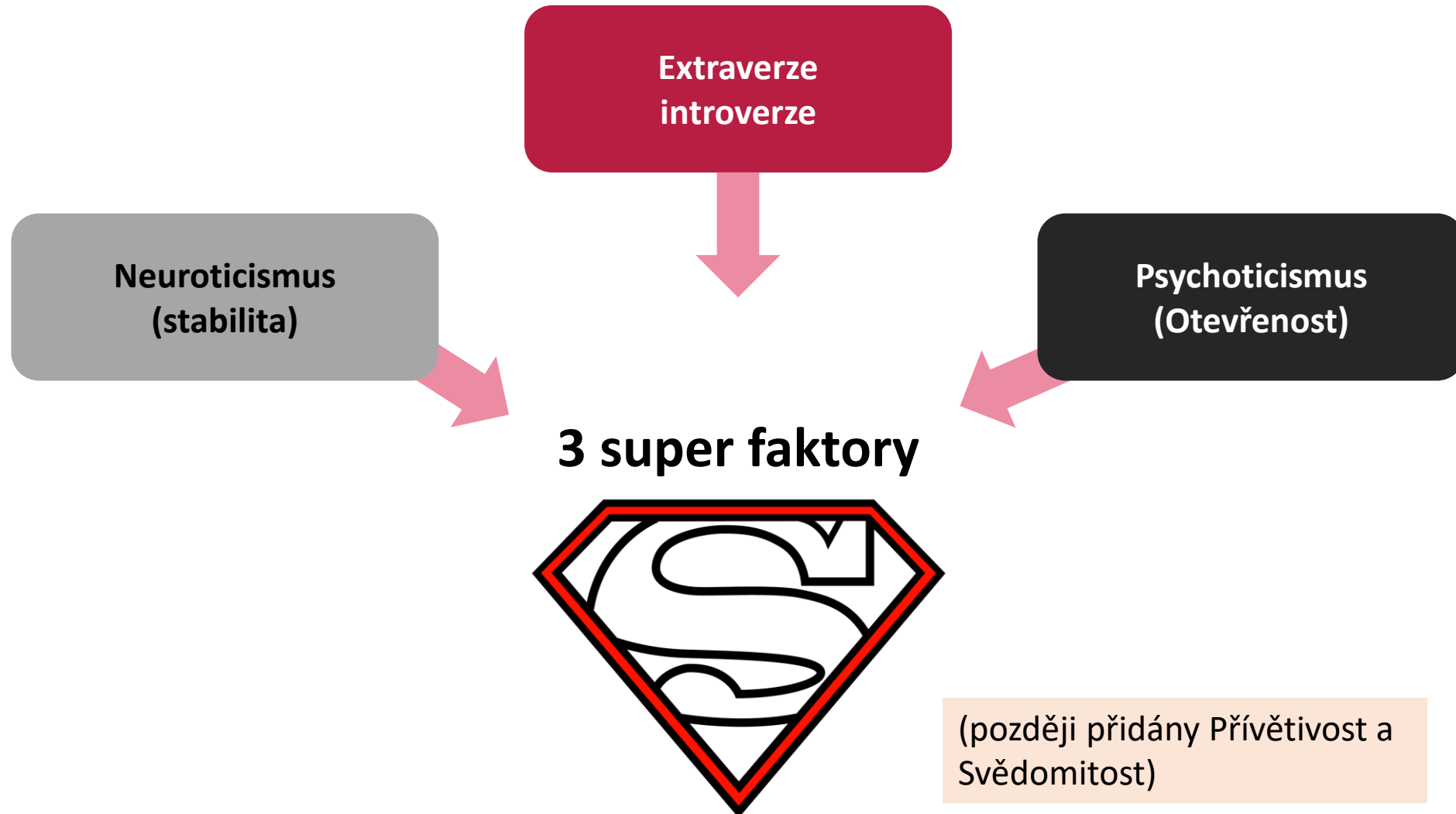
H. Eysenck

Snažil se dokázat, že tyto faktory, které objevil, že jsou temperamentové, že mají biologický základ.

Tento základ hledal především ve způsobu fungování nervové soustavy (př. extraverti rychleji vytvářejí podmíněné spoje..), toto se prokázalo u extravertů, nikoliv však u neuroticismu a psychoticismu.

PEN teorie (H. Eysenck)

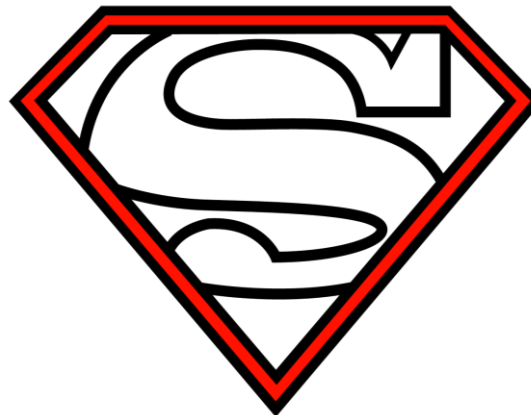

Neuroticismus
(stabilita)

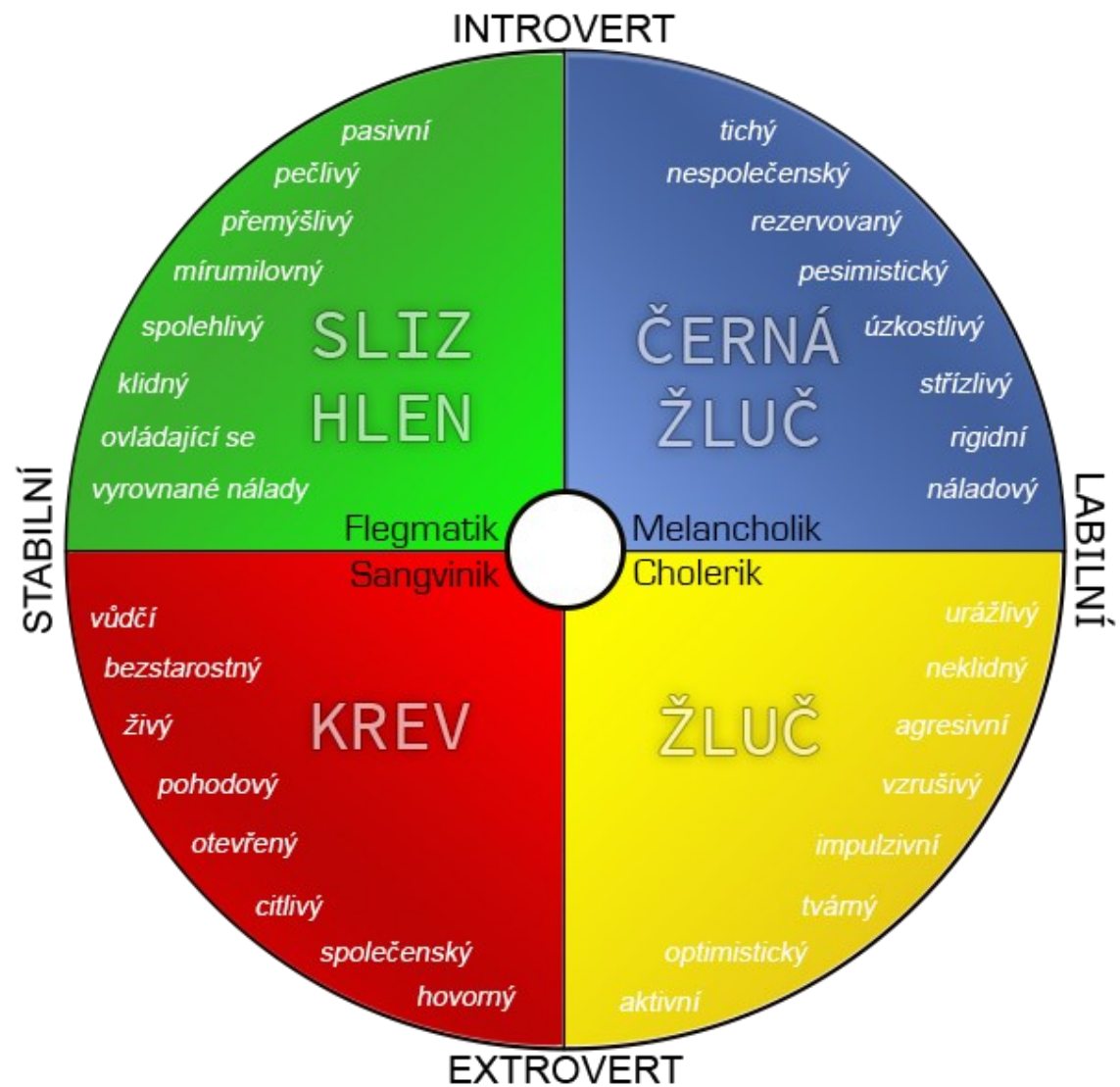
Extraverze
introverze

Psychoticismus
(Otevřenost)

3 super faktory

(později přidány Přívětivost a
Svědomitost)

Neuropsychologická teorie (J. Gray, 1970)

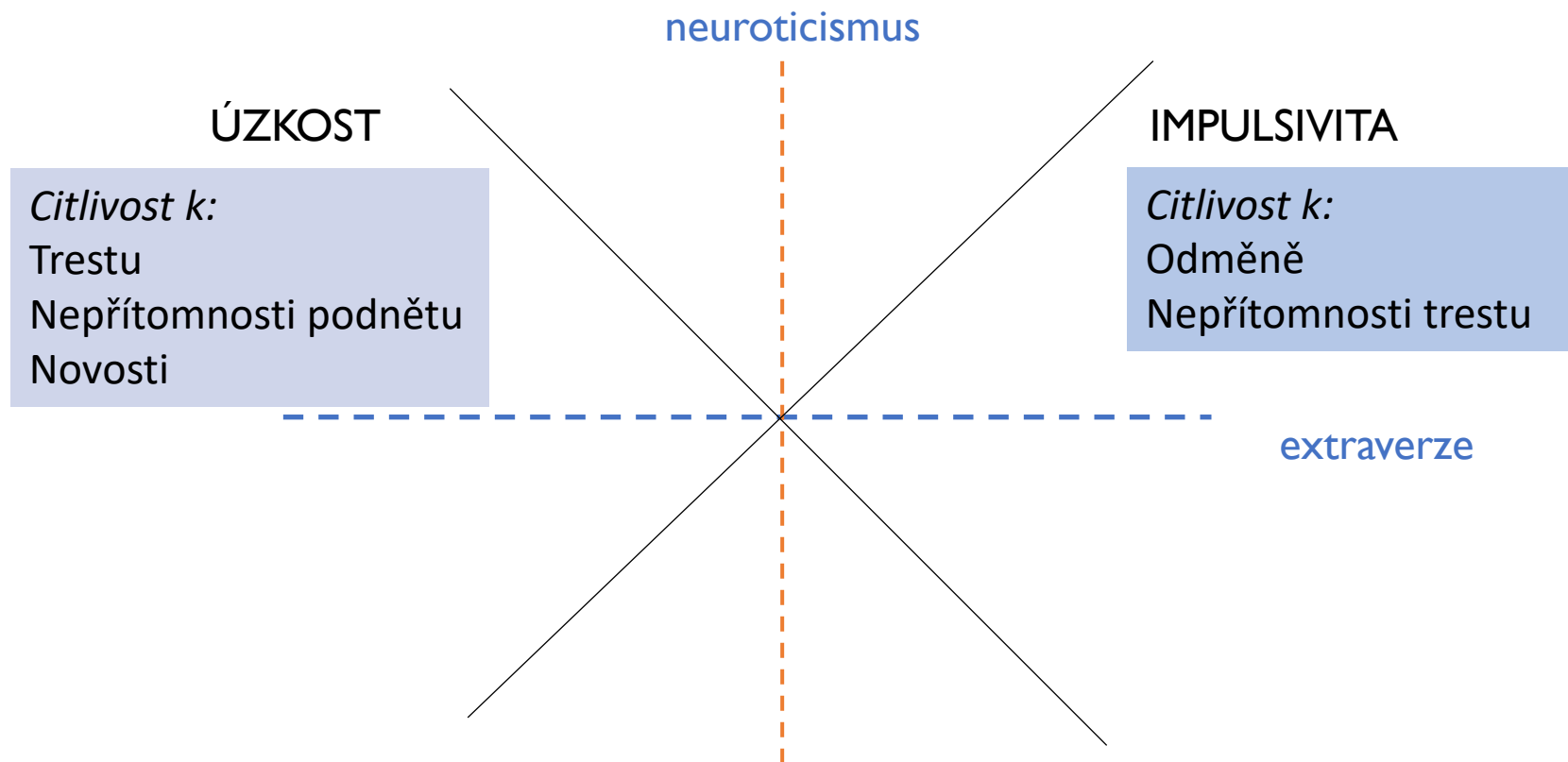
Navazuje na H. Eysencka. Jeho teorie je postavena na rozsáhlém biochemickém, farmakologickém a neurofyzilogickém výzkumném základu. Zabýval se také klasickým a operantním podmiňováním

otázka citlivosti k odměnám a trestům v průběhu učení.

- **Introverti** – vyšší citlivost vůči trestům a nepřítomnosti odměn
- **Extraverti** – vyšší citlivost vůči odměnám a nepřítomnosti trestů
- **Neuroticismus** – vyšší citlivost obecně

NÁZEV		CHARAKTERISTIKA	NEURÁLNÍ SUBSTRÁT	PORUCHA
Behavioral approach system (BAS)	system odměny	přiblížení se, v reakci na pozitivní stimuly, či jejich očekávání	Mozková kůra, thalamus, striatum	Disinhibitorní poruchy, impulzivita
Flight-Fight-Freeze system (FFFS)	system ohrožení	útok-útek, v reakci na negativní stimuly		Fobie, panická porucha
Behavioural Inhibition System (BIS)	system trestu	konflikt cílů, souvisí s ruminací a úzkostí	mozková kůra - prefrontální	Negativní emoce – frustrace, úzkost , strach, smutek

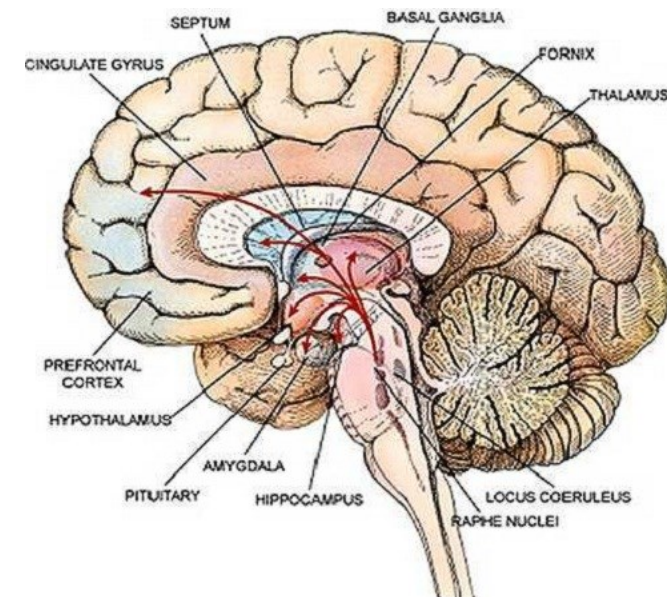
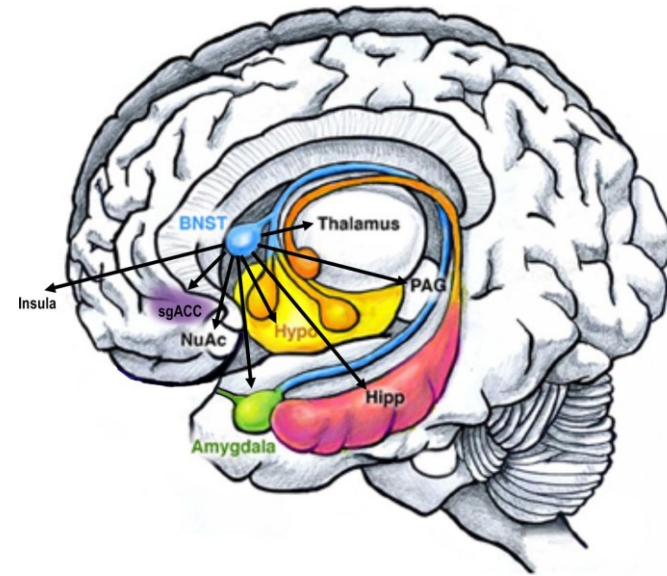
Neurobiologický model temperamentu

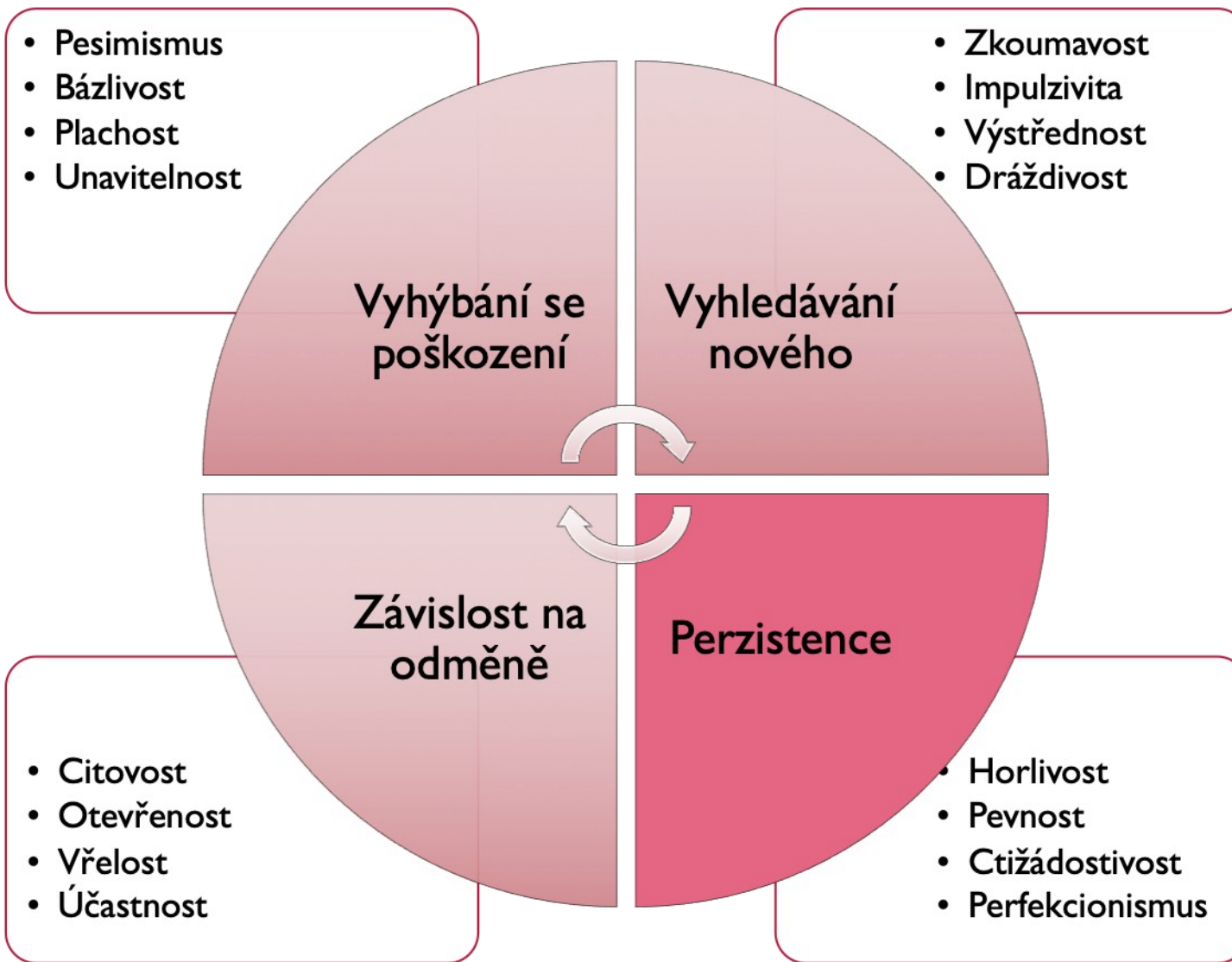
C.R. Cloninger

Temperament jsou ty složky osobnosti, které se týkají emocionality, jsou dědičné, vývojově stabilní a neovlivnitelné sociokulturním prostředím (1994).

Neurogenetická báze osobnosti.

Temperament – limbický systém (amygdala, hypotalamus, striatum)

Mozkové systémy a související temperamentové dimenze	Hlavní neuromodulátory	Relevantní podnět	Behaviorální odpovědi
behaviorální aktivace (vyhledávání nového)	dopamin	novost, neobvyklost PS odměny PS nebo NS redukce monotonie a trestu	explorační činnosti apetitivní přístup aktivní vyhýbání se únik
behaviorální inhibice (vyhýbání se poškození)	GABA (kyselina gamaaminomáselná) serotonin (dorzální nucleus raphe)	averzivní kondicionování PS trestu, novosti a frustrující nepřítomnosti odměny	formování averzivních PR pasivní vyhýbání se, vyhasínání reakcí
sociální přílnutí (attachment) (závislost na odměně)	noradrenalin serotonin (střední nucleus raphe)	podmiňování odměny	formování apetitivních PR
parciální posílení (perzistence)	glutamát serotonin (dorzální nucleus raphe)	intermitentní posílení	rezistence k vyhasínání reakcí

PS – podmíněné signály, NS – nepodmíněné signály, PR – podmíněné reakce, NR – nepodmíněné reakce

(Blatný, s. 39)

Charakter

1. Sebe-řízení (self-directedness) – úzce souvisí s poruchami osobnosti,
2. kooperativnost a
3. Sebepřesazení (self-transcendence)

- Vědomá reflexe sebe a soudy o sobě + s tím spojené intencionální chování

Literatura

- Říčan: Psychologie osobnosti, *Kap. 3: Biologický základ osobnosti. Temperament a konstituce*
- Blatný: Psychologie osobnosti, *Kap. 2: Moderní teorie temperamentu*
- Smékal: s. 219-226